

Cahiliye Döneminden Emevilerin Sonuna Kadar Mekke'de Sel Baskınları

Floods in Mecca from the Age of Cahiliyye (Ignorance) to the End of Emevis

Ercan CENGİZ

Kafkas Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları
Bölümü, Kars, Türkiye

Department of Islamic History and
Arts, Kafkas University, Faculty of
Theology, Kars, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 03.05.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 11.05.2022

Yayın Tarihi/Publication Date:
28.09.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Ercan CENGİZ
E-posta: ercancengiz1976@gmail.com

Atf: Cengiz, E. (2022). Cahiliye Dönemin-
den Emevilerin Sonuna Kadar Mekke'de
Sel Baskınları. *Turcology Research*, 75,
485-491.

Cite this article: Cengiz, E. (2022) Floods
in Mecca from the Age of Cahiliyye (Ig-
norance) to the End of Emevis. *Turcology
Research*, 75, 485-491.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

öz

İnsanlığın doğayla mücadelesi insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlu tarihin ilk dönemlerinden itibaren çetin doğa koşullarının yanı sıra doğal afetlerle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yeryüzünde en yaygın görülen doğal afetlerden biri de şiddetli yağışlar neticesinde ortaya çıkan kısa süreli doğal afetler olmakla birlikte etkileri yıkıcı boyutlara ulaşabilen sel felaketleridir. Sellerin maddi ve manevi pek çok olumsuz sonucu bulunmaktadır. Seller maddi kayıpların yanı sıra yol açtığı can kayıplarıyla toplumu psiko-sosyal yönden de derinden etkilemektedir. Sevdiklerin kaybedilmesi başta olmak üzere yaşanan kayıplar özellikle ömür boyu taşınacak derin ruhsal etkilere sebep olmaktadır. İslam'ın zuhur ettiği ve Müslümanların kiblesi olan Kâbe'ye ev sahipliği yapan Mekke tarihinde pek çok sel baskınına maruz kalmıştır. Sel baskınlarının sebeplerine bakıldığında ise Mekke'nin iklimi, düzensiz yağmur rejimi, seyrek bitki örtüsü, şehrin etrafı dağlarla çevrili dar bir vadide kurulması gibi pek çok unsurun etkili olduğu görülmektedir. Sel baskınları yağış rejimine bağlı olarak genellikle kurak dönemlerden sonra şiddetli yağışlara bağlı olarak meydana gelmiş, seller neticesinde insanlar hayatını kaybetmiş, hayvanlar telef olmuş, gıda ve içme suyu sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Sel sularının verdiği zararlardan korunmak için değişik dönemlerde başta bent inşası olmak üzere çeşitli tedbirler alınmakla birlikte, bu tedbirlerin daha çok Mescid-i Harâm ile Kâbe'yi sel sularından korumaya yönelik olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Mekke'yi sel baskınlarından korumak için alınan tedbirler, şehrin dar bir vadide bulunması sebebiyle kısıtlı kalmıştır. Sel baskınlarının olumsuz sonuçlarının yanı sıra sebep olduğu korku sebebiyle, insanların Allah'a sığınarak kötülük ve günahlara tövbe etmesi ve kendilerini ibadete daha çok vermesi ile kuraklığı gidermesi gibi olumlu sonuçları da olmuştur. Ayrıca sel baskınları meydana geldikleri dönemde edebiyatta da etkisini göstermiş ve sellerle ilgili pek çok şiir yazılmıştır. Bu çalışmada Mekke'de, Cahiliye döneminden Emevilerin yıkılışına kadar olan tarihi süreçte yaşanan ve kaynaklarda tespit edilebilen yedi sel baskını incelenerek sellerin sebepleri ile ekonomik, sosyal ve dini alanda ortaya çıkan sonuçlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sel, Mekke, Cuhâf Seli, Fâre Seli, Ümmü Nehşel Seli

ABSTRACT

The struggle of human beings against nature is as old as the history of mankind. Human beings have had to struggle against natural disasters as well as harsh natural conditions since the early periods of history. One of the most common natural disasters on earth is flood, which occurs as a result of heavy rains and causes devastating destructions. Floods have many negative material and moral consequences. Floods deeply influence the society psycho-socially with the loss of many lives as well as financial losses. Losses, especially the loss of loved ones, cause deep spiritual effects that will be felt during lifetime. Mecca, where Islam emerged and hosted Kaaba, the qibla of Muslims, has been exposed to many floods in history. When the causes of floods are examined, it can be seen that many factors such as the climate of Mecca, irregular rain regime, sparse vegetation, the establishment of the city in a narrow valley surrounded by mountains are effective. Depending on the precipitation regime, the floods generally occurred due to heavy rains after the dry periods, as a result of the floods, people lost their lives, animals perished, and there was a shortage of food and drinking water. Although various measures, especially the construction of dams, were taken in different periods to protect against the damages caused by flood waters, it is noteworthy that these measures were mostly aimed at protecting the Masjid al-Haram and Kaaba from flood waters. However, the measures taken to protect Mecca from floods were limited due to the city's location in a narrow valley. In addition to the negative consequences of floods, there were also positive results such as people taking refuge in Allah, repenting of evil and sins, giving themselves more to worship and eliminating drought due to the fear they caused. In addition, floods had an impact on literature at the time they occurred, and many poems were written about floods. In this study, seven floods, which were experienced in the historical process from the period of Jahiliyya to the collapse of the Umayyads in Mecca and identified in the sources, are examined and the causes of the floods and the consequences in the economic, social and religious fields are discussed.

Keywords: Flood, Macca, The Flood of Cuhâf, The Flood of Fâre, The Flood of Ummu Nehşel

Giriş

Türkçedeki sel kelimesi Arapça seyl (السيل) kelimesinden gelmekte olup, sözlükte bol miktarda akan su olarak tanımlanmaktadır. İstilahta ise sel, kısa süre içerisinde belli bir alanda şiddetli yağın yağmur sularının, özellikle yüksek alanlarda toplanarak kendine yol açması ve ani bir şekilde alçak alanlara doğ-ru hızla akarak, önüne çıkanları silip süpürmesiyle meydana gelen yıkıcı bir doğal afettir. Seller güçlü bir

oluşumla meydana gelmelerine karşın etkileri kısa sürelidir (Ali, 2017: 200-2001; el-Ferâhîdî: 3/96, 7/299; ez-Zebîdî: 29/241; İbn Manzur: 3/2172).

Arap Yarımadası'nın kuzeyinde bulunan ve Hicaz Bölgesi'nin merkezi olan Mekke, Kur'an'da ekin bitmez bir vadi (İbrahim, 14/37) olarak nitelendirilmektedir. Mekke, iklim ve toprak yapısı bakımından iskâna uygun olmayan bir vadiye kurulmuştur. Mekke'nin yerleşim yeri olarak seçilip planlanmasında belirleyici en önemli etken merkezinde bulunan Kâbe'dir (Küçükaşçı, 2003: 9-11). Şehir, doğudan Ebûkubey, batıdan Kuaykân, güneybatıdan Sevr, kuzeydoğudan ise Nur ve Sebîr dağlarıyla çepeçevre kuşatıldığından bir çukurda mahsur kalmış gibidir ve bir insanın şehre ulaşmadan onu uzaktan görmesi neredeyse imkânsızdır. Mekke, sellerin taşıdığı topraklarla dolmuş ve Batnu-Mekke (Bekke) adı verilen bir vadiye kurulmuştur. Şehrin merkezinde bulunan Kâbe'nin yer aldığı çukur alana ise Bathâü Mekke (sel yatağındaki kumluk) denilmektedir (Ali, 2017: 201; Bozkurt & Küçükaşçı: 2003: 555; Hamidullah, 2017: 40; İbn Havkal, 2014: 37-39; Küçükaşçı, 2003: 10-12; Şulul, 2014: 144/28). Mekke, Kur'an'da Bekke, el-Beled, el-Kariye ve Ümmü'l Kurâ olarak isimlendirilmiştir. Mekke'nin bu şekilde isimlendirilmesiyle ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşlerden biri Allah'ın oraya zulmetmek isteyen kişiyi helak edeceği yönündedir. Yine insanları cezâp etmesinden veya Mekke halkının çalışkanlığından dolayı bu isimlerin verildiği yönünde de görüşler vardır. Bir başka iddia da şehrin su kaynaklarının azlığından dolayı bu isimlerin verildiği yönündedir (Ali, 2017: 203; Bozkurt & Küçükaşçı, 2003: 28/556).

Mekke'de Sel Baskınlarının Nedenleri

Mekke'de meydana gelen sel baskınları incelendiğinde sellerin oluşumunda birden fazla unsurun etkili olduğu görülmektedir. Yağmurların düzensiz ve sağanak yağması, bitki örtüsünün seyrekliği, şehrin dört bir taraftan sarp dağlarla çevrili eğimli bir vadiye kurulmuş olması tarih boyunca Mekke'de pek çok sel baskının yaşanmasına yol açmıştır. Mekke'nin iklimi genel olarak yazları şiddetli sıcak, kışları ise ılıman geçen çöl iklimidir. Yağış miktarı az olan bölgede, düzensiz bir yağmur rejimi söz konusudur. Mevsim ayırt etmeksizin uzun aralıklarla ani ve şiddetli yağışlar görülmektedir (Ali, 2017: 201-202; Bozkurt & Küçükaşçı, 2003: 28/572; Şen, 2006: 46). Herhangi bir akarsuyun bulunmadığı Mekke'nin çevresindeki arazinin doğal bitki örtüsü, dikenli bodur ağaç ve çalılıklardan oluşmaktadır. Bitki örtüsünün cılız ve seyrek olmasından dolayı toprak, güneşin kavurucu etkisine maruz kalmaktadır (Ali, 2017: 203; Ali, 2018: 1-144, 147; Bozkurt & Küçükaşçı, 2003: 28/572; Şulul, 2014: 145). Kavrulup sertleşen toprak, yağmur sonrasında suyu yeteri kadar hızlı ememediği için su akışı oluşmakta, sular dağlardan vadiye doğru akararak şehrin sokak ve caddelerini doldurmaktadır. Mekke vadisinde etkili olan sel baskınlarında özellikle iki yerden gelen sel suları etkili olmaktadır. Mina'nın yüksek kesimlerinden şehrin kenar mahallelerine gelen sel suları oradan da Mekke'nin merkezine ulaşarak Mescid-i Harâm'da toplanmaktadır. Aynı şekilde şehrin kuzeydoğu bölgesinden güneybatı bölgesine doğru akan sel suları da vadiyi, Mescid-i Harâm'ı ve Kâbe'yi selin yıkıcı etkilerine maruz bırakmaktadır. Özellikle vadinin alçak kesiminde bulunan yerleşim yerleri için büyük tehlike oluşturan sel suları pek çok insanın hayatını kaybetmesine, hayvanların telef olmasına, ev, dükkân ve ticari malların zarar görmesine yol açmaktadır (Ali, 2017: 203-205; Belâzürî, 1988: 61; Lammens, 1924: 204).

Mekke'de sele maruz kalan yerlerin başında Mescid-i Harâm, Ecyâd Vadisi, İbrahim Vadisi ve Mina bulunmaktadır. Ecyâd Vadisi, Safa Tepesi'nin yakınında bulunurken, İbrahim Vadisi ise Müzdelife ve Mina tarafından Mekke'ye gidilirken Arafat'ın doğu yönünden başlayan vadi olup, Hz. İbrahim'e nisbetle bu isimle anılmaktadır. Mekke'ye yaklaşık beş kilometre uzaklıkta yer alan Mina, aynı zamanda hacıların umre yaptığı ve şeytan taşıdığı yerdir. Hac mevsiminde insanlarla dolmasına maruz bırakılmaktadır. Özellikle vadinin alçak kesiminde insanlar bulunmaktadır. Çok kurban kesildiği için bu isimle anılmaktadır (Ali, 2017: 203).

Cahiliye Döneminde Mekke'de Meydana Gelen Sel Baskınları

Cürhüm Seli: Kaynaklardan tespit edilebildiği kadarıyla Cahiliye döneminde Mekke'de meydana gelmiş iki sel baskını bulunmaktadır. Bunlardan ilki kaynaklarda hakkında kısıtlı bilgiye rastlanılan, Mekke yönetiminin Cürhümlülerin hâkimiyetinde bulunduğu dönemde meydana gelen ve zamanı tam olarak belli olmayan sel baskınıdır. Bu sel baskınında suların iki dağın arasını kaplayacak büyüklükte olduğunun ifade edilmesi, selin boyutunu gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Kâbe'yi çamur ve moloz yığınlarıyla kuşatıp büyük zarar veren bu sel baskını, Cürhümlüler döneminde meydana geldiği için Cürhüm Seli olarak adlandırılmıştır (el-Fâsî, 1998: 1/355; el-Fâsî 2001: 335; el-Mekki, 2000: 2/243; Ezrakî, 2: 166; Lammens, 1924: 205).

Fâre Seli: Cahiliye döneminde Mekke'nin maruz kaldığı ikinci sel felaketi ise şehrin yönetimini Huzâalılar elinde bulundurduğu ilk zamanlarda (Fâkihî, 1993: 3/80) meydana gelmiştir. Ağaçların bir kısmını yerinden sökerek Mekke'nin aşağısına kadar sürükleyen sel suları, Mescid-i Harâm'a kadar ulaşmış ve Kâbe'yi kuşatmıştır. Sel sularına kapılan biri kadın diğeri erkek olmak üzere iki kişi hayatını kaybetmiş, sel suları tarafından sürüklenen cesetler Mekke'nin aşağı kısmında bulunmuştur. Hayatını kaybeden kadının kimliği tespit edilirken, erkeğin kimliği ise cesede sel sularının verdiği zarardan dolayı tespit edilememiştir. Hayatını kaybeden kadın Mekke'nin yukarı kısmında yaşayan ve kendisine Fâre¹ denilen ve Benî Bekr kabilesine mensup bir kadındı. Bu sel felaketi selde hayatını kaybeden Fâre'ye nisbetle Fâre Seli olarak isimlendirilmiştir. Kâbe'nin selden zarar görmesinden dolayı Huzâalılar, Kâbe'yi bundan sonra meydana gelebilecek sel felaketlerinden korumak için etrafına dairesel bir bent inşa ettiler ve Hicr-i İsmâîl'i de koruma amaçlı olarak bendin içinde bıraktılar. Kureyşliler döneminde Kâbe'nin yeniden inşa edilmesine kadar bent Kâbe'nin etrafında varlığını korumuştur (el-Fâsî, 2000: 2/314; el-Fâsî, 2001: 335; Ezrakî: 2/166-67; Fâkihî, 1993: 3/80). Huzâalılar inşa ettiği bent Kâbe'yi sel sularından korumak için yapılan ilk girişimdir. Fakat sel sularını Kâbe'den uzaklaştırmak için suyun yönünü değiştirmeye yönelik bu basit tedbir, Kâbe'nin sellerden zarar görmesini engelleyememiş ve ileride Hz. Ömer'in hilafeti döneminden itibaren daha ciddi çalışmalar yapılmıştır (Küçükaşçı, 2003: 13).

İslami Dönemde Mekke'de Meydana Gelen Sel Baskınları

Bu başlık altında Hülafe-i Raşidin ve Emeviler döneminde Mekke'de meydana gelen sel baskınları ele alınacaktır. Zikredilen dönemlerde Mekke toplam beş sel baskınına maruz kalmış olup bu baskınlardan ilki Hülafe-i Raşidin döneminde Hz. Ömer'in hilafeti sırasında yaşan-

1 Bir rivayete göre ise kadının adı Fe'ra veya Ümmü Fe'ra'dır. Bk. Fâkihî, 1993: 3/80.

miştir. Emeviler döneminde meydana gelen dört sel baskınının ikisi Abdülmelik b. Mervan'ın, diğerleri ise Velid b. Abdülmelik ve Hişam b. Abdülmelik'in hilafet dönemlerinde meydana gelmiştir.

Hulafa-i Raşidin Dönemi

Ümmü Nehşel Seli: Hz. Ömer'in hilafeti döneminde h. 17 (638/639) yılında Mekke'de Ümmü Nehşel Seli adı verilen büyük bir sel baskını meydana gelmiştir. Sele bu ismin verilmesinin sebebi Ubeyde b. Ebî Uhayha'nın kızı Ümmü Nehşel'in bu selde hayatını kaybetmesinden² dolayıdır. Ümmü Nehşel, Mekke'nin yukarı kısmından Ebu Süfyan ile Hanzala b. Ebu Süfyanın evlerinin arasından gelen sel sularına kapılarak sürüklenmiş ve hayatını kaybetmiştir. Cesedi ise Mekke'nin aşağı kısmında bulunmuştur. Sel suları Mescid-i Harâm'a Benî Şeybe kapısından girmiş, Makam-ı İbrahim'e ulaşarak Makam-ı İbrahim'i Mekke'nin aşağısına kadar sürüklemiştir. Kâbe'nin içine giren sel suları Kâbe'ye de zarar vermiştir. Selden sonra Makam-ı İbrahim Mekke'nin aşağı kısmında bulunmuş ve getirilip Kâbe'nin örtüsüne bağlanmıştır. Hz. Ömer, Medine'den Mekke'ye gelinceye kadar da Kâbe'nin örtüsüne bağlı olarak kalmıştır. Hz. Ömer, Redm-i A'lâ Bendini (Kâbe'nin üst tarafında yer alan bent) yaptırmadan önce meydana gelen sel suları, Mescid-i Harâm'a, Büyük Ben-i Şeybe kapısından girmektedir ve bundan dolayı bu kapıya o dönemde Babu's-seyl (Sel kapısı) denilmektedir. Sel suları bazen Makam-ı İbrahim'in yerini değiştirir bazen de onun yönünü Kâbe'ye doğru çevirirdi (Belâzürî, 1988: 61; el-Fâsî, 2001: 335; Ezrakî: 2/33; Fehd, 2005: 2/7; Halebî, 2006: 1/193; İbn Hacer, 1853: 8/484; Küçükaşçı, 2003: 13).

Mekke'de bulunan Müslümanlar meydana gelen sel baskınını bir mektup yazarak Hz. Ömer'e bildirdiler. Halife korku ve heyecan içinde zaman kaybetmeden Ramazan ayında umre niyetiyle Mekke'ye doğru yola çıktı. Makam-ı İbrahim'in yeri kaybolmuş, sel suları makamın daha önce bulunduğu yeri tahrip ederek belirsiz hale getirmiştir. Hz. Ömer, Mekke halkını çağırarak onlara şöyle dedi: *"Bu makam (taş) hakkında bilgisi olan Allah aşkına söylesin."* Muttalib b. Ebi Veddâ'a es-Sehmi *"Ben biliyorum ey Müminlerin Emir! Bu taşın başına böyle bir akibetin gelmesinden korktuğum için Makam-ı İbrahim'in bulunduğu yerden, Hacerü'l Esved'e, Hicr-i'n (Hicr-i İsmail) kapısına ve Zemzem kuyusuna kadar olan mesafeleri bir ip ile ölçerek tespit ettim. Bu ip benim evimdedir"* dedi. Hz. Ömer, Muttalib'e *"Yanımda otur ve evine adam göndererek o ipi getir."* dedi. İp getirildikten sonra ipi yere uzattı ve Muttalib b. Ebi Veddâ'nın belirttiği noktalara kadar ölçümleri gerçekleştirdi. Ölçümler neticesinde Makam-ı İbrahim'in yeri tam bugünkü yerine denk gelince Hz. Ömer, makamın yeri ile ilgili olarak, orada bulunan insanlarla istişare ederek fikirlerini öğrendi. Mekke ahalisi Makam-ı İbrahim'in yerini, tespit edilen yer olarak tasdik ettikten sonra halife, Makam-ı İbrahim'i tespit edilen eski yerine koydurmuştur. Taşın yerini çizim ile tam olarak belirledikten sonra, taş yerinden kaldırarak derinliği fazla olmayan ama Makam-ı İbrahim'in yerini sağlamlaştıracak derinlikte bir çukur kazdırmıştır. Daha sonra Abdullah b. Saib el-Âbidî'ye, Makam-ı İbrahim'i bugünkü yerine yerleştirmesini emretmiştir. Makam-ı İbrahim yerine konulduktan sonra kazılan çukurun da yardımıyla yeri sağlamlaştırılmış oldu (Ezrakî: 2/33-34; Fehd, 2005: 2/8; Halebî, 2006: 1/193).

Hz. İbrahim'den Hz. Ömer dönemine kadar Kâbe'ye bitişik olan Makam-ı İbrahim, makamın arkasında namaz kılanların tavaf yapanları engellemesi ve tavaf yapanların da namaz kılanları rahatsız etmesinden dolayı halife tarafından geri çekilmiştir. Hz. Ömer'den sonra gelen halifeler zamanında da Makam'ın yeri değiştirilmeyip bu şekilde kalmıştır (Halebî, 2006: 1/93; İbn Kesîr: 3/116; İbn Kesîr, 1997: 1/379). Ayrıca Hz. Aişe de Makam-ı İbrahim'in Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir döneminde Kâbe'ye bitişik olduğunu Hz. Ömer döneminde selden önce yeri değiştirildiğini belirtmiştir (el-Hindî, 1981: 14/117-19; İbn Kesîr: 2/65).

Makam-ı İbrahim'in yerleştirilmesinden sonra Abdullah b. Saib, Hz. Ömer'in emriyle akşam namazını kıldırmıştır. Halife başının ağrısından dolayı imamlık görevini Abdullah b. Saib'e vermiş ve kendisi de O'nun arkasında namaz kılmıştır. Yerine yerleştirilmesinden sonra Makam-ı İbrahim'in arkasında namaz kıldıran ilk kişi Abdullah b. Saib olmuştur. Hz. Ömer namaz bittikten sonra Abdullah b. Saib'e *"Güzel yaptın."* diyerek makamın yerine konulmasındaki emek ve gayretlerinden dolayı kendisini takdir etmiştir (Ezrakî: 2/35).

Hz. Ömer, bundan sonra meydana gelebilecek sellerin yıkıcı etkisinden Mescid-i Harâm'ı, korumak için Mekke'nin yukarı kısmına büyük kaya parçalarının örülüp, sıkılaştırılması ve üzerlerine toprak dökülmesi suretiyle iki bend inşa ettirdi. Zukâku'n-Nâr yakınında bulunan ve Redm-i A'lâ adı verilen bent, Ebân b. Osman b. Affan'ın evinden Abdullah b. Rebîa b. Hâris'in evine kadar uzanmaktaydı. Hammâr'in de inşa edilen ikinci bent ise Âl-i Esîd Seddi olarak bilinmekteydi (Belâzürî, 1988: 61; el-Fâsî, 2001, 335; Ezrakî: 2/34; Fehd, 2005: 2/8; Halebî, 2006: 1/193; Küçükaşçı, 2003: 13).

Redm-i A'lâ Bendî'nin olduğu yerden Kâbe görülebiliyordu. Fakat daha sonra bent ile Kâbe arasına yapılan evlerden dolayı bendin bulunduğu mevkiden Kâbe nerede ise görünmez olmuştur. Bununla birlikte insanlar orada durarak Kâbe'ye bakıp dua ediyorlardı (Halebî, 2006: 1/193). İbn Cüreyc, Ümmü Nehşel selinden sonra Hz. Ömer'in yaptırdığı setler sayesinde kendi zamanına kadar olan süreçte meydana gelen sellerin bu bentleri aşmadığını ve mescide sel sularının girmediğini rivayet etmektedir (Ezrakî: 2/34). Hz. Ömer, Redm-i A'lâ ve Âl-i Esîd setlerini Mekke'ye özellikle sel sularının yoğun olarak geldiği iki yerde inşa ettirmişti. Fakat bu iki settin Mekke'yi sel sularından korumak için yeterli olmadığı h. 80 yılında meydana gelen Cuhâf Sel'inde anlaşılmıştır. İbn Cüreyc'in ifadesinden Hz. Ömer'in yaptırdığı bentlerin bulundukları yerden gelen sel sularını engellemekte başarılı olduğu fakat vadi içerisinde yer alan Mekke'nin farklı yönlerden de sel sularının yıkıcı etkisine maruz kaldığı sonucu çıkarılabilir.

Emeviler Dönemi

Cuhâf Seli: Emeviler döneminde Mekke'de vuku bulan sellerden ilki Abdülmelik b. Mervan'ın hilafeti zamanında meydana gelmiştir. Mekke'nin nüfusunun yoğun olduğu h. 80 (699/700) yılındaki hac döneminde terviye gününde meydana gelen bu sele Cuhâf³ Seli adı verilmiştir (Belâzürî 1988: 61; el-Fâsî 2000: 2/201; el-Fâsî 2001: 335; Ezrakî: 2/168; Fehd, 2005: 2/108-109; İbn Kesîr, 1997: 9/39; Zehebî, 1993: 5/342). Cuhâf Sel'inin meydana geldiği yıl, Mekke çok az yağış almış ve kuraklık meydana gelmiştir. Bu sebeple Cuhâf Sel'i'nin meydana geldiği yıl Müslümanlar tarafından Cuhâf Yılı olarak isimlendirilmiştir (Ezrakî: 2/168; İbn Tagrıberdi: 1/200).

2 Belâzürî, sele Ümmü Nehşel Seli denmesinin sebebi olarak sel sularının Ümmü Nehşel'in Mekke'nin yukarı kısmında bulunan evine kadar ulaşmasından dolayı olduğunu belirtmektedir. Bk. Belâzürî, Fütûhu'l-Büldân: 61.

3 Bu sele ayrıca cuhâf ile eş anlamlı olan ve her şeyi süpürüp götüren anlamında hucâf ve curâf ismi de verilmektedir. Bk. (Ezrakî: 2/168).

Zilhicce ayının 8. günü olan pazartesi sabahı, sabah namazından önce gece karanlığında çiselemeye başlayan yağmur, kısa süre içinde insanın önünü görmesini engelleyecek şiddette yağmaya başlamış, hacılar yağmurdan korunmak amacıyla evlerin saçaklarının altına sığınmışlardır. Özellikle Mekke'nin yukarı kısmında etkili olan yağış nedeniyle sel suları Mekke'nin bu kısmından Mekke vadisine doğru hızla akmaya başlamış, hacılar başta olmak üzere pek çok insan ve hayvan sele kapılmıştır. Develer, üzerindeki binicileri ve yükleriyle birlikte sel sularıyla sürüklenmiş, Hacerü'l-Esved'e kadar yükselen sel suları Kâbe'nin içine kadar girmiştir. Vadinin üzerinde bulunan evler sel sularının etkisiyle yıkılmış ve yıkıntılar altında kalan birçok insan hayatını kaybetmiştir. Selden kurtulmayı başarabilenler ise Mekke'nin etrafındaki dağlara sığınarak hayatta kalmışlardır. Sel suları önüne gelen her şeyi sürüklediği için bu sel felaketine Cuhâf⁴ Seli denilmiştir (Belâzürî, 1988: 61; el-Fâsî, 2001: 335; et-Taberî, 1986: 3/616; Ezrakî: 2/168; Fehd, 2005: 2/108-109; İbn Kesîr, 1997: 9/ 39; İbn Tagrıberdi: 1/200; Yakubî, 2010: 2/272; Zehebî, 1993: 5/342).

Cuhâf Seli o dönem Arap toplumunu derinden etkilemiş ve hakkında pek çok şiir yazılmasına sebep olmuştur. O şiirlerden birinde Abdullah b. Ebî Ammâre şöyle demektedir:

لَمْ تَرَ عَيْنِي مِثْلَ يَوْمِ الْإِثْنَيْنِ ... أَكْثَرَ مَحْزُونًا وَأَبْكَى لِلْعَيْنِ
إِذْ خَرَجَ الْمُخَبَّيَاتُ يَسْعَيْنِ ... سَوَانِدًا فِي الْجَبَلَيْنِ يَرْقَيْنِ

Görmedin gözümü pazartesi gününden daha mahzun ve ağlamaklı, gizlenenler koşarak çıktıklarında dağa birbirlerini desteklediler sırtlarından.” (Ezrakî: 2/168; Belâzürî, 1988: 61).

Fâkihî, (1993: 3/83), Cuhâf Seliyle ilgili olarak eserinde Halid b. Ebu Osman el-Basri'den şöyle bir olay nakletmektedir: “Mekke’de olduğum bir gün Kâbe yakınlarındayken bir kişi Kâbe’yi tavaf ediyordu. Aniden sel geldi ve o adamı alarak götürdü. Ben onun şöyle dediğini duyuyordum “Ya Rab, eğer gelen bu bela ki onu gönderende sensin, eğer benim bağışlanmama sebep olacaksa beni alsın götürsün.” Ve sel adamı alıp götürdü. Aynı zamanda bir kadınla çocuğu da selin alıp götürdüğünü gördüm. Kadın sudan kurtulsun diye çocuğu başının üzerine kaldırdı. Yardım istemek için “Kim bu çocuğu kurtarır?” diye bağırıp yardım istiyordu. Ancak sel o kadar şiddetliydi ki anne ve çocuğun her ikisi de alıp götürdü.”

Halife Abdülmelik b. Mervan, Cuhâf Seli'nden haberdar olunca bundan çok etkilendi. Mekke’de bulunan insanların yaralarını sarmak ve maddi kayıplarını karşılamak için çok miktarda malı selden zarar görenlere dağıtması için Mekke valisi Abdullah b. Süfyan el-Mahzumi'ye⁵ göndermiştir. Halife ayrıca Mekke valisine gönderdiği mallarla birlikte Mekke’de yapılmasını istediklerini içeren bir mektup da yollamıştı. Halife, Mekke vadisi boyunca uzanan evlerden selden yıkılanların yeniden inşasını, zarar görenlerin ise onarılmasını emretmekteydi. Halife ayrıca bundan sonra Kâbe ile vadiye evlerin sellerden zarar görmesini engellemek için sokakların başına ve Kâbe'nin önüne setler yapılmasını da istemekteydi. Ayrıca set yapımına yardımcı olması için bu işten anlayan bir Hristiyan ustayı Mekke’ye gönderdi. Bu Hristiyan usta duvarların örülmesini ve Beni Cümâh Seddi diye bilinen Benî Kurad Seddi ile Mekke'nin aşağı tarafındaki setlerin yapımını gerçekleştirdi (Belâzürî, 1988: 61; el-Fâsî, 2000: 2/201; Fehd, 2005: 2/109).

Benî Kurad Seddi'nin yapımından sonra bir şairin söylediği şu dize, Cuhâf Seli'nin toplum üzerindeki etkisinin devam ettiğini göstermesi bakımından kayda değerdir:

سَأَمْلِكُ عَبْرَةً وَأَفِيضُ أُخْرَى ... إِذَا جَاوَزْتَ رَذَمَ بَنِي قُرَادٍ

“Benî Kurad Seddi yanından geçtiğimde, gözyaşlarımın bir kısmını tutacağım, bir kısmını ise akıtacağım.” (Belâzürî, 1988: 61; Ezrakî: 2/169).

el-Muhabbil Seli: Mekke’de Abdülmelik b. Mervan’ın hilafeti döneminde h. 84 (703/704) yılında hac mevsiminin sonunda el-Muhabbil Seli olarak adlandırılan ikinci bir sel baskını daha yaşanmıştır. Sel suları Mescid-i Haram’a girmiş ve Kâbe'nin etrafını sarmıştır. el-Muhabbil Seli’nde sel sularının sürüklediği alüvyon ve pislik birikintilerinden, hayvan ve insan cesetlerinden şehrin su kaynaklarına karışan sağlığa zararlı organizmalar insanların hastalanmasına sebep olmuştur. Sel baskınından sonra insanlar takatsizliğe ve bir tür dil felcine sebep olan hastalığa yakalanarak konuşma bozukluğu yaşamışlardır. Konuşmada yaşanan bu sıkıntıdan dolayı bu sel baskını el-Muhabbil olarak adlandırılmıştır. Hastalık, hac yolculuğunun yorgunluğu, yaşanan gıda sıkıntısı, hijyen önlemlerinin yetersizliği ve güneş ışınlarının etkisiyle daha da tehlikeli hale gelerek birçok insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur (Belâzürî, 1988: 62; Ezrakî:1/761; el-Mekki, 2000: 6/2 243; el-Fâsî, 1998: 1/161; el-Fâsî, 2000: 2/316; el-Fâsî: 2001/335; el-Mekki, 2009: 2/402; Fâkihî, 1993: 3/107; Fehd, 2005: 2/111-112; Lammens, 1924: 207).

Vadi Seli / Seylû'l-Vadi: Velid b. Abdülmelik’in hilafeti sırasında h. 88 (706/707) yılında Mekke’de bir sel baskını daha yaşandı. Hicaz valisi Ömer b. Abdülaziz hac için Medine’den Mekke’ye gelirken, Mekke’nin önde gelenlerinden bazıları valiyi Mekke’ye üç km uzaklıktaki Tenim’de karşıladılar. O’na kuraklıktan dolayı Mekke’nin suyunun azaldığını ve hacıların su ihtiyacını karşılayamamaktan dolayı duydukları endişeyi bildirdiler. Ömer b. Abdülaziz kendisini karşılayanları yağmur duasına davet etti. Hep birlikte yağmur için dua edip Allah’tan ısrarla yağmur yağmasını istediler. Tenim’den ayrılıp Kâbe’ye ulaştıklarında yağmur başladı ve akşama kadar da yağmaya devam etti. Akşam yağmur hızını kesti ancak yağmaya devam etti. Sonrasında Seylû'l-Vadi adı verilen sel baskını meydana geldi. İnsanlar büyük bir korkuya kapıldı. Yağmur sadece Mekke’de değil Arafat ve Mina’da da etkili oldu. Yağmurdan sonra toprak yeşermeye başladı ve Mekke bu yılı bolluk içinde geçirdi (el-Fâsî, 1998, 1/161; el-Fâsî, 2000: 2/318; et-Taberî, 1986: 3/678, 6/438; el-Mekki, 2009: 2/404; es-Sabbâh, 2004: 849; Fehd, 2005: 113-114).

4 Zehebî, bu sel felaketine Cuhâf isminin verilmesini diğer kaynaklardan farklı olarak şu şekilde aktarmaktadır: “Kuraklığın devam ettiği bir gün havada küçük bir bulut görülmüş, Cuhâf adlı bir adam buluta bakarak “Şayet bu buluttan kaynaklı bir yağmur yağarsa sel gelinceye kadar ben yerimden ayrılmayacağım.” diyerek alay etmiş ve selin gelmesiyle de Cuhâf boğulmuştur. Bu nedenle sele Cuhâf Seli denilmiştir.” Bk. Zehebî, 1993: 5/342.

5 Bir başka rivayete göre ise Cuhâf Sel felaketi yaşandığında Mekke valisi şair el-Hâris b. Hâlid el-Mahzumi idi. Bk. Belâzürî, 1988: 61; el-Fâsî, 2000: 2/201.

Ebu Şakir Seli: Hişam b. Abdülmelik'in hilafeti döneminde h.120 (737-738) yılında Mekke'de bir sel baskını daha meydana gelmiş ve bu sele Ebu Şakir Seli denilmiştir. Sele bu ismin verilmesinin sebebi h. 119 yılında hac emirliği vazifesinin Ebu Şakir Mesleme b. Hişam tarafından yerine getirilmesidir. Sel baskını Ebu Şakir'in hac emirliğinden hemen sonra meydana geldiği için sel onun künyesiyle anılmıştır (Belâzûrî, 1988: 63; el-Fâsî, 1998: 1/161; el-Fâsî, 2000: 2/318; el-Fâsî, 2001: 336; es-Sabbâh, 2004: 849; Fâkihî, 1993: 3/10, 108; Fehd, 2005: 2/153). Ebu Şakir Seli'ne sebep olan yağmur sularının bir kısmı Zemzem kuyusuna girerek Zemzem suyu ile karışmış ve kuyudaki su miktarında artış olmuştur. Bunun neticesinde ise Zemzem suyu tatlılaşmış ve Mekke'deki en lezzetli su haline gelmiştir (el-Fâsî, 2001: 337).

Zemzem Suyu ve Sel Baskınları

Mescid-i Haram sınırları içinde yer alan Zemzem kuyusu, Mekke yönetiminin Cürhümlülerin elinde bulunduğu dönemde yeri tespit edilemeyecek şekilde kaybolmuştur. Kaynaklarda Zemzem Kuyusu'nun kayboluşu ile ilgili üç farklı iddiaya rastlanmaktadır. Bu iddialardan ikisi kuyunun yerinin kaybolmasını Zemzem suyunun kurumasıyla açıklamakla birlikte görüşlerden biri olayı dini, diğeri ise bilimsel bir sebebe dayandırmaktadır. Olayı dini sebeple açıklayan görüşe göre Cürhümlülerin, Kâbe'ye hediye edilen malları gizli veya açığatan yemeleri ve Harem-i Şerif'e saygısızlık yapmalarından dolayı ilahi bir ceza olarak Zemzem suyu çekilmiş ve kuyu kurumuştur (Altundağ, 2012: 20; Bekdaş, 2010: 27; Ezrakî: 1/92-93). Zemzem suyunun kurumasını bilimsel sebebe dayandıran görüşe göre ise yağışların kesilmesi sonucu ortaya çıkan kuraklıktan Zemzem suyu yeraltı suları tarafından yeteri kadar beslenememiş ve bundan dolayı kurumuştur (Şen, 2006: 38). Daha sonra geçen zamanla birlikte Zemzem Kuyusu'nun yeri belirsiz hale gelmiş ve sel suları da Zemzem'in izlerini tamamen silmiştir (Bekdaş, 2010: 27; Ezrakî: 2/42; Köşk, 1997: 18).

Üçüncü iddiaya göre ise Cürhümlüler, Huzâalılarla giriştikleri mücadeleyi kaybedince Mekke'den ayrılmadan önce düşmanlarını Mekke'nin ana su kaynağından mahrum bırakmak için Zemzem Kuyusu'na Beyt-i Şerif'te bulunan değerleri eşyaları da koyduktan sonra üzerini taş, toprak ve kum dökerek örtmüşlerdir. Aradan geçen zamanla birlikte sel suları kuyunun yerini belirginleştirmiş (Bekdaş, 2010: 29; Esirger, 1963: 8; Köşk, 1997: 18-19). Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib tarafından çıkarılincaya kadar Zemzem suyunun çıktığı yer beş yüz yıl kadar kayıp olarak kalmıştır (Ezrakî: 1/102, 2/43-44; Esirger, 1963: 8).

Mekke'nin en önemli içme suyu kaynağı olan Zemzem suyu tatlı olmamakla birlikte içilebilecek seviyededir. Mekke'de meydana gelen büyük sel baskınlarında, sel sularının sürüklediği her türlü pislik zaman zaman Zemzem suyu ile karışarak insan sağlığı için tehlike oluşturmuştur. Bunun sonucu olarak şehirde sel baskınlarının büyüklüğüne bağlı olarak salgın hastalıklar meydana gelmiştir. Mekkeliler, sorunun çözümü için Zemzem suyunu sel sularından, sürüklediklerinden ve dışarıdan gelebilecek zararlı etkililerden korumak amacıyla Zemzem kuyusunun ağız kısmına beyaz mermerden iki zira yüksekliğinde ve bir buçuk zira genişliğinde bir koronak inşa etmişlerdir (el-Fâsî, 2001: 337; el-Mervezî, 1983: 133).

Sellerin Sosyal, Dini ve Ekonomik Etkileri

Mekke'de yaşanan sel baskınları neticesinde birçok insan hayatını kaybetmiş, evler zarar görmüş, geride kalın alüvyon ve pislik katmanları kalmış, güvenlik zafiyeti ortaya çıkmış, insanlar korkuya kapılmıştır. Bu korku olumlu bir netice olarak insanların kötülük ve günahları terk etmelerine, dua ve tövbe edip Allah'a sığınmalarına ve bol bol sadaka vermelerine sebep olmuştur (Ali, 2017: 216-220, 231; Lammens, 1924: 204).

Sel baskınları başta Mescid-i Harâm olmak üzere dini yapılara da zarar vermiştir. Sel sularının sürüklediği çamur ve pisliklerin mescitlere toplanması tavaf, cemaatle kılınan namaz, Cuma namazı gibi ibadetlerin aksamasına yol açmıştır. Mescit ve evlerde bulunan Kur'an-ı Kerimlerin bir kısmı da kullanılamaz hale gelmiştir (Ali, 2017, s. 221-224).

Sel suları bostan ve bahçelerde bulunan zirai ürünlere, depo ve dükkânlardaki ticari mallara zarar vermiş, hayvanlar telef olmuş, bunun sonucu olarak da gıda fiyatlarında artışlar yaşanmıştır. Hurma, helva, un, yağ, buğday, mısır gibi gıda ürünlerinin fiyatlarının artmasının yanı sıra hayvanların telef olması, hayvan sayısının azalmasına bu da et, süt ve süt ürünlerinin fiyatlarının yükselmesine sebep olmuştur. Sel suları ayrıca su kuyularını da etkilemiş ve bunun neticesinde su fiyatları da artmıştır. Toprağın çamurla kaplanması tarımsal süreci sekteye uğratarak yaşanan ölümler iş gücünün azalmasına sebep olmuştur (Ali, 2017: 225-229; el-Fâsî, 2001: 340-341; İbn Tolun: 112).

Sel baskınları sosyal, ekonomik ve dini etkilerinin yanı sıra sözlü edebiyatta da etkili olmuştur. Örneğin Arapça'da بَلَغَ السَّيْلُ الرَّبِّيَّ (sel köpüğe ulaştı) şeklinde bir atasözünün bu türden baskınlar sonucu oluştuğu düşünülebilir. Bu atasözü artık telafisi mümkün olmayan, önüne geçilemeyen, geri dönüşü olmayan durumlar için kullanılmaktadır (el-Ezherî, 2001: 7/46; el-Ferâhîdî: 7/392).

Sonuç

Tarih boyunca çeşitli büyüklükte sel baskınları yaşamış olan Mekke'de sel baskınlarının yaşanmasında; şehrin kuruluşunda etrafı dağlarla çevrili dar bir vadinin seçilmiş olması, sel sularını engelleyecek bitki örtüsüne sahip olmaması ve bölgenin düzensiz yağış rejimi etkili olmuştur. Sel baskınları genelde yağış rejimine bağlı olarak ortaya çıkan kurak dönemlerden sonra meydana gelmiştir. Kuraklıktan geçen mevsimlerden sonra aniden ve şiddetle yağın yağmurlar neticesinde yüksek alanlarda toplanan yağmur suları, kuraklıktan kavrulmuş toprak tarafından yeteri kadar hızlı emilemediği için eğim istikametinde şehrin merkezine doğru harekete geçmektedir. Şehrin sokak ve caddelerini dolduran sel suları, oradan da vadinin merkezinde bulunan Mescid-i Haram'a ulaşarak Kâbe'yi kuşatır.

Cahiliye döneminden Emevilerin sonuna kadar olan dönemde kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla Mekke'de ikisi Cahiliye döneminde beşi İslami dönemde olmak üzere toplamda yedi sel baskını yaşanmıştır. Sel baskınları sosyal, ekonomik ve dini alanlarda pek çok soruna neden olmuştur. Sel baskınlarında insanlar hayatını kaybetmiş, hayvanlar telef olmuş, evler zarar görmüş, gıda ve içme suyu sıkıntısı yaşanmıştır. Gıda sıkıntısı neticesinde gıda fiyatlarında artış yaşanmış, diğer bölgelerden Mekke'ye gönderilen gıda maddeleriyle sorun çözülmeye çalışılmıştır. Sel suları Zemzem suyu başta olmak üzere şehrin su ihtiyacını karşılayan birçok kuyunun suyuna karışarak salgın hastalığa neden olduğu gibi yaşanan su sıkıntısı içme suyu fiyatlarını da artırmıştır. Sel sularıyla Kâbe başta olmak üzere mescitlere toplanan çamur ve pislikler tavaf, cemaatle kılınan namaz, Cuma namazı gibi ibadetlerin aksamasına yol açmıştır. Ayrıca mescit ve

evlerde bulunan Kur'an-ı Kerimlerin bir kısmı da sel sularından zarar görerek kullanılamaz hale gelmiştir. Sel baskınlarının olumsuz sonuçlarının yanı sıra sebep olduğu korku sebebiyle, insanların Allah'a sığınarak kötülük ve günahlara tövbe etmesi ve kendilerini ibadete daha çok vermeli ile kuraklığı gidermesi gibi olumlu sonuçları da olmuştur. Sel baskınlarının zikredilen etkilerinin yanında edebiyata da etkisi olmuş, böylece sel baskınları yaşandığı dönemlerde pek çok şiire konu olmuştur.

Sel baskınları sonucu ortaya çıkan sıkıntıları gidermek için çeşitli tedbirler alınmakla birlikte bu tedbirler daha çok Mescid-i Haram-ı ve Kâbe'yi sel sularının etkisinden korumaya yöneliktir. Huzaâlılar döneminde Fâre Seli'nden sonra Kâbe'nin etrafına inşa edilen bent ile Hz. Ömer döneminde Ümmü Nehşel Seli'nden sonra Mekke'nin yukarı kısmına inşa edilen iki bent tamamen Kâbe'yi sel sularından korumaya yöneliktir. Şehri sel baskınlarına karşı koruma yönündeki ilk tedbirler ise Abdülmelik b. Mervan döneminde hayata geçirilmiştir. Abdülmelik b. Mervan Cuhâf Seli'nden sonra inşa ettirdiği bendin yanı sıra Kâbe ile vadideki evlerin sellerden zarar görmesini engellemek için sokakların başına setler yaptırmıştır. Hz. Ömer döneminde Mescid-i Haram'ın genişletilerek etrafına duvar örülmesi sadece Mescid-i Haram'ın ihtiyacı karşılayamaması ile alakalı olmayıp aynı zamanda Mescid-i Haram'ı ve Kâbe'yi sel sularından korumaya yönelik alınmış bir tedbirdir. Şehri sel sularından korumak için alınan tedbirlerle Mekke'nin mimarisi değişime uğrarken şehrin etrafını saran dağların yakınlığı farklı tedbirler alınmasını nispeten kısıtlamıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declared that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Ali, C. (2018). *el-Mufasssal fî târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm*. (çev. D. Hazer, F. Zengin), 1, Ankara Okulu.
- Ali, U. (2017). es-Suyûlu fi Mekke'te-l-Mukarreme fi asrıl-Memlûki ve âsaruhâ el-ictimeyyeti ved-diniyyeti vel-iktisadiyyeti. *Benî Suef University*, 1(43), 197-242.
- Altundağ, A. (2012). *Zemzem Tarihi ve Faziletleri*. (2. baskı), Semerkand Yayınları.
- Bekdaş, S. (2010). *Zemzem'in Fazileti*. (çev. M. Ş. Kalay), Erkam Yayınları.
- Belâzürî, A. b. Y. b. C. b. D. (1988). *Fütûhu'l-büldân*. Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl.
- Bozkurt, N. & Küçükaşçı, M. S. (2003). Mekke. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 44, 555-563.
- el-Ezherî, e. M. M. b. A. (2001). *Tehzîbü'l-luga*. 7, Dâr'u İhyai't-Turasi'l Arabi.
- el-Fâsî, T. M. b. A. b. A. (1998). *el-İ'kdu's-semîn fî târîhi'l-beledil-emîn*. (1. baskı), 1, Dâru Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Fâsî, T. M. b. A. b. A. (2000). *Şifâ'ü'l-ğarâm bi-ahbârî'l-beledi'l-harâm*. (1. baskı), 2, Daru Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Fâsî, T. M. b. A. b. A. (2001). *ez-Zuhûru'l-muktetife min târîhi Mekketi'l-müşarrefe*. Mektebetü'l Sakafeti Diniyye.
- el-Ferâhidî, b. A. b. A. b. T.. *Kitâbü'l-'Ayn*. 3, Dar ve Mektebetü'l Hilal.
- el-Hindî, M. (1981). *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-efâl*. (5. baskı), 14, Müessesetu'r-Risale.
- el-Mekki, M. T. (2000). *et-Târîhu'l-kavîm li Mekke'te ve Beytillahi'l kerîm*. (1. baskı), 2, Dâru Hadîr.
- el-Mekki, A. b. M. (2009). *İfadetü'l-enam*. 2, Mektebetü'l-Esedi.
- el-Mervezî, N. H. (1983). *Sefername*. Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd.
- es-Sabbâh, M. b. A. b. S. (2004). *Tahsilu'l-maram fi ahbari'l Beyti'l-Haram*.
- Esirger, C. (1963). *Zemzem ve Mi'rac Dîn ve İyman*. Yeşilnur Yayınları.
- et-Taberî, M. b. C. (1986). *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. (1. baskı), 3, Darü't-turas.
- ez-Zebîdî, M. b. M. b. M. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. 29, Dâru'l-Hidaye.
- Ezrakî, M. b. A. b. A. b. M. *Ahbâru Mekke*. 2, Dâru'l Endelûs.
- Fâkihî, M. b. İ. b. A. (1993). *Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehr ve hadîsih*. (2. baskı), 6, Dâru Hadîr.
- Fehd, N. Ö. b. M. (2005). *İthâfü'l-verâ bi-ahbârî ümmi'l-kurâ*. (3. baskı), 2, Mektebetü'l Hanci.
- Halebî, A. b. İ. b. A. (2006). *es-Sîretü'l-Halebiyye*. (2. baskı), 1, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Hamidullah, M. (2017). *İslam Peygamberi*. (çev. M. Yazgan), Beyan Yayınları.
- İbn Hacer, Ş. (1853). *el-İsabe fî temizi es-sahabe*.
- İbn Havkal. (2014). *10. Asırda İslam Coğrafyası (Sûretü'l-Arz)*. (çev. R. Şeşen), Yeditepe.
- İbn Kesîr, İ. İ. b. Ş. Ö. (1997). *el-Bidâye ve'n-nihâye*. (1. baskı), 9, Dâru Hecer.
- İbn Kesîr, İ. İ. b. Ş. Ö. *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*. Müessesetu Kurtuba.
- İbn Manzur, M. b. M. b. A. *Lisanu'l-Arab*. (3. baskı), 3, Daru's-Sadr.
- İbn Tagrıberdi, C. Y. *en-Nücûmu'z-zâhire*. 1, Daru'l Kutub.
- İbn Tolun, Ş. M. b. A. b. A. *Müfâkkehü'l-hillân fî havâdissi'z-zamân*. Dâru Kutubi'l-İlmiyye.
- Köşk, Y. H. (1997). *Zemzem*. (çev. İ. Ural, M. A. Sarı), Fey Yayınları.
- Küçükaşçı, M. S. (2003). *Cahiliye'den Emevilerin sonuna kadar Haremeyn*. İsvâr.
- Lammens, P. H. (1924). *La Mecque à la veille de l'hégire*. Mélanges de l'Université Saint-Joseph. <https://doi.org/10.3406/mefao.1923.975>
- Şen, Z. (2006). *Manevi ve Bilimsel Açılardan Zemzem Suyu*. Su Vakfı Yayınları.
- Şulul, K. (2014). *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*. (5. baskı), İnsan.
- Yakubî, A. b. E.Y. (2010). *Târîhu'l-Yakubî*. (1. baskı), 2, Şirketü'l-A'lemî.
- Zehabî, Ş. M. b. A. b. O. (1993). *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. 5, Dâru'l-Kitâbi'l Arabî.

Structured Abstract

Mecca has been exposed to a lot of floods with varying degrees of severity throughout the history. Factors such as irregular rain regime, sparse vegetation and the foundation of the city in a narrow valley surrounded by mountains were effective in the occurrence of these floods. The flood waters entering Mecca from the high parts of Mina and the northeastern part posed a great danger especially to the settlements in the low parts of the valley, and flood waters also threatened the Masjid al-Haram and the Kaaba.

In the period from the Age of Ignorance to the end of the Umayyads, which is the subject of the study, totally seven floods occurred in Mecca. Two of these floods occurred during the Age of Ignorance, one of them during the Caliphate of Osman, and four of them during the Umayyad period.

The first of these floods, which was determined to have occurred in the Age of Ignorance, occurred during the period when Mecca was under the rule of the Jurhums. In this flood, which is called the Cürhüm Flood, the city was severely damaged, and mud and rubble heaps surrounded the Kaaba. The second flood during the Age of Ignorance took place during the time of the Khuzaa people, causing two people to die, one woman and the other man. The flood was called Fâre Flood because the woman who lost her life in this flood was Fâre. Since the Kaaba was damaged by the flood, the people of Khuzaa built a circular dam around it to protect the Kaaba from further floods and left Hîr-i Ismail inside the dam for protection. This dam was the first attempt to protect the Kaaba from flood waters.

The first flood during the Islamic period in the period of Hz. Ömer (Omar ibn al-Khattab) was known as the Umm Nehsel Flood. The flood waters reaching Masjid al-Haram entered the Kaaba and dragged the Maqam of Ibrahim to the bottom of Mecca. Hz. Ömer (Omar ibn al-Khattab), who came to Mecca after the flood, determined the location of Makam-i İbrahim and replaced it. The Caliph made the Redm-i A'lâ and Âl-i Esîd Great Wall built to protect the city from the devastating effects of the floods that might occur after that.

The first of the floods was the Cuhâf Flood that happened in Mecca during the Umayyad period in the pilgrimage period in 80 (699/700) at the time of the Caliphate of Abdülmalik b. Marwan. While many people lost their lives and many houses were destroyed under flood waters, many animals perished in this flood. After the flood, the Caliph sent a large amount of goods to Mecca to heal the wounds of the people and to cover their financial losses. The destroyed houses were rebuilt and the damaged ones were repaired. In order to prevent the Kaaba and the houses in the valley from being damaged by the floods, the Beni Kurad Great Wall, known as the Beni Cümah Great Wall, was built.

At the time of Abdülmalik b. Marwan, shortly after the Cuhâf Flood a second flood occurred at the end of the pilgrimage season in 84 (703-704). In the flood, in which many people and animals lost their lives, the flood waters entered the Masjid al-Haram and surrounded the Kaaba. As a result of the mixing of the flood waters and the corpses and filth deposits they dragged into the water resources, people suffered from a disease that caused weakness and a kind of language paralysis, and they suffered from speech disorders, so the flood was named as al-Muhabbil.

During the Caliphate of Walid b. Abdülmalik in 88 (706/707), a flood which was as called Seylû'l-Vadi happened in Mecca. While Umar b. Abdulaziz, the governor of the Hejaz, was travelling for pilgrimage from Medina to Mecca, he was met by some of Mecca's nobilities in Tenim, three kilometers far from Mecca, and he was reported that the water supply in Mecca was running out of and that they were worried about not being able to meet the water needs of the pilgrims. With the invitation of Umar b. Abdulaziz, a rain prayer was called down. When the convoy left Tenim and reached in the Kaaba, it started to rain and continued to pour until the evening. After the rain, the ground became green and the people of Mecca spent this year in abundance.

The last flood in the Umayyad period happened during the Caliphate of Hisham b. Abdülmelik in 120 (737-738). The flood was called as the Abu Shakir Flood because it happened in 119 soon after the emirate of pilgrimage of Hisham b. Abu Shakir Mesleme. In the Abu Shakir flood, some of the rain water entered the Zamzam well, mixed with the Zamzam water, and the amount of water in the well increased. As a result, Zamzam water became sweeter and it became the most delicious water in Mecca.

Floods caused many problems in social, economic and religious fields. People lost their lives, animals perished, houses were damaged, there was a shortage of food and drinking water. As a result of the food shortage, food prices increased, and the problem was tried to be solved with the food items sent to Mecca from other regions. Flood waters caused an epidemic by mixing with the water of many wells that meet the water needs of the city, especially the Zamzam water, and the water shortage also increased the prices of drinking water. The mud and dirt collected in the mosques, especially in the Kaaba, by flood waters, caused the disruption of worship such as circumambulation of the Kaaba, congregational prayers and Friday prayers.

In addition to the negative consequences of floods, due to the fear they caused, there were also positive results such as people taking refuge in Allah and repenting from evil and sins, giving themselves more to worship and eliminating drought.